

”Puhumista on vältettävä, ettei loukkaisi muita, tai hämmennä turhaan”: unkarilaistaustaisten suomen- ja ruotsinpuhujien asenteet kielioikeuksien jarruina

Boglárka Straszer

Kielten laitos

Jyväskylän yliopisto

I denna artikel granskas de språkliga rättigheterna hos två invandrade grupper ättlingar med samma härkomst ur deras eget perspektiv. Artikeln visar hur vuxna med ungersk bakgrund i Finland och Sverige beskriver sina egna erfarenheter och känslor när det gäller minoritetsspråkets, ungerskans, användning i dessa två länder. Artikelns material är hämtat ur en jämförande språksociologisk avhandling, baserad på en enkätundersökning och djupintervjuer med 38 informanter från Finland och 50 från Sverige. Undersökningens material visar att det ungerska språket har ett affektivt värde hos många informanter och positiva minnen och känslor förknippas med ungerskan när man hör eller använder språket. Trots detta undviker informanterna av artighetsskäl att använda minoritetsspråket inför majoritetsspråkstalarna. Men när man hör ungerska på offentliga platser vill många ansluta sig till sällskapet som talar ungerska för att använda språket eller för att möjligtvis bara markera sin grupptillhörighet.

Avainsanat: kieliasenne, kielioikeus, kaksikielisyys, suomenunkarilaiset, ruotsinunkarilaiset

1 Johdanto

Kielellinen ja kulttuurinen diversiteetti on lisääntynyt Suomessa ja Ruotsissa huomattavasti 1990-luvulta lähtien, minkä myötä myös vanhojen vähemmistökielten ja maahanmuuttajakielten lainsäädännöllinen asema on parantunut kummassakin maassa. Vuonna 1999 Suomen perustuslakiin tehtiin lisäys, 17 §, jonka mukaan maahanmuuttajilla on ”muuna ryhmänä” oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (L 731/1999.) Maahanmuuttajien kohdalla tämä demokraattinen oikeus näkyy eniten yhteiskunnallisella tasolla lähinnä koulutuspoliittisissa päätöksissä, mikä käytännössä tarkoittaa mahdollisuutta osallistua oman kielen opetukseen sekä oikeutta saada tulkkaus- ja käännöspalveluja. (ks. esim. Latomaa 2002.) Ruotsissa vuonna 2009 astui voimaan Kielilaki (Språklag 2009: 600), jossa määrätään, että myös muita kuin ruotsia ja kansallisia vähemmistökieliä puhuville on annettava mahdollisuus kehittää ja käyttää äidinkieltään. Muotoilut molempien maiden maahanmuuttajia koskevissa lakipykälissä ovat samankaltaiset ja koskevat niin kie-

len kehittämistä kuin ylläpitämistä, vaikkakin Ruotsissa puhutaan konkreettisemmin kielen käytöstä, ja sanamuoto on velvoittavampi: on annettava mahdollisuus (”ska ges möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål”). Yhteiskunnallisella tasolla Ruotsin kielilain maahanmuuttajia koskevat pykälät tarkoittavat pääosin samankaltaisia käytännön ratkaisuja kuin Suomessa, mutta laajemmassa mittakaavassa. Yksilötasolla oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin voi myös tarkoittaa esimerkiksi oman kielen käyttämistä muiden samaa kieltä osaavien kanssa, niin yksityiselämässä kuin julkisillakin paikoilla, tai oman kulttuurin harjoittamista esimerkiksi yhteisössä, jossa muillakin on kiinnostusta tätä kulttuuria kohtaan. Tässä artikkelissa tarkastelen, miten oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin toteutuu yksilötasolla. Artikkelissani lähestyn kahden samaa alkuperää olevan maahanmuuttajaryhmän jälkeläisten demokraattisia kielioikeuksia heidän omasta näkökulmastaan. Valotan artikkelissani aineistoesimerkkien avulla sitä, miten Suomessa ja Ruotsissa syntyneet ja/tai kasvaneet nuoret unkarilaistaustaiset aikuiset kuvaavat kokemuksiaan ja tuntemuksiaan unkarin kielen puhumisesta enemmistökielisten läsnä ollessa.

2 Kieliasenteet kielisosiologisesta näkökulmasta

Tieteellisenä käsitteenä *asenne* tulee sosiaalipsykologiasta ja sitä on määritelty monella eri tavalla riippuen siitä, nähdäänkö se yhtenä kokonaisuutena vai monimuotoisena rakenteena. Eri määritelmien yhdistävänä tekijänä on kuitenkin se, että asenteita pidetään sisäisinä ehtoina ulkoiselle käyttäytymiselle. (Bijvoet 1998: 31.) Asenteilla ajatellaan olevan kolme komponenttia: 1) *kognitiivinen*, joka sisältää ne käsitykset ja tiedot, joiden avulla kategorisoimme ympärillämme olevia asioita, 2) *evaluatiivinen* tai *affektiivinen*, joka edustaa tunteisiin perustuvia käsityksiämme itsestämme, muista ja eri ilmiöistä sekä 3) *konatiivinen*, johon kuuluvat ennako-oletuksemme ja valmiutemme toimia oman arvomailman mukaisesti (esim. Bijvoet 2007: 115; Einarsson 2009: 217–218). Kielisosiologit ovat eniten tutkineet kielen ja kielivarieteettien sosiaalista vaihtelua, kun taas esimerkiksi kielenkäyttäjien suhtautuminen kielen eri varieteetteihin ja heidän omat käsityksensä kielenkäytöstään ovat jääneet vähemmälle huomiolle (Bijvoet 1998: 39). Kieliasennetutkimuksen alaan kuuluvat myös viime aikoina pohjoismaisessa tutkimuskentässä lisääntyneet kansanlingvistiset tutkimukset (esim. Kunnas 2006; Pietikäinen,

Laihiala-Kankainen, Huss & Salo 2011; Mononen & Pöyhönen 2013), jollaiseksi tätäkin artikkelia voidaan luonnehtia (Garrett, Coupland & Williams 2003: 24).

Asenteemme ovat vahvasti kytköksissä identiteettiimme. Rampton korostaa (1995: 340), että tunnesuhteilla on kieli-identiteetissä tärkeä rooli ja kuvaa kieli-identiteettiä yksilön kulttuurisena tulkintana suhteestaan kieleen, johon kuuluu kolme ulottuvuutta: 1) asiantuntijuus, *expertise*, jolla hän tarkoittaa valmiutta käyttää jotakin kieltä, 2) sitoutuneisuus, *affiliation*, jolla hän kuvaa kiintymystä johonkin tai joihinkin kieliin ja 3) periytyvyys, *inheritance*, jolla hän viittaa kielen säilyttämiseen perheessä sukupolvesta toiseen. Ramptonin mukaan tunnesuhde voi muodostua muuhunkin kuin periytyneeseen kieleen, eikä tunnesuhteen muodostuminen ole välttämättä riippuvainen kielitaidostaan. (Rampton 1995: 340; ks. myös Straszer 2010a; Straszer 2011a: 60–67.) Suomessa esimerkiksi Iskanius (2006) on tutkinut kieli-identiteettiä ja on määritellyt kieleen liittyvien asenteiden ja arvostusten kuuluvaksi siihen. Yksittäisten kielenkäyttäjien ollessa tutkimuksen keskipisteessä tarkastelun kohteena ovat usein olleet kansallisten ja alueellisten vähemmistökielten puhujat (esim. Loman 1974; Gal 1979; Bijvoet 1998), kun taas esim. maahanmuuttajat ja heidän jälkeläisensä ovat harvemmin saaneet huomiota. Tästä syystä koen tärkeäksi nostaa artikkelissani esiin tätä näkökulmaa ja keskittää huomioni kieliasenteisiin mikrotasolla. Artikkelin keskiössä ovat yksittäiset kielenkäyttäjät, jotka kuuluvat sekä Ruotsissa että Suomessa hyvin integroituneeseen maahanmuuttajaryhmään (ks. Szabó 1988; Straszer 2010b; Straszer 2012).

Liebkind (1997: 46) on luokitellut vähemmistö- ja enemmistöryhmiä varmoiksi (*säker minoritet*) ja epävarmoiksi (*osäker minoritet*) sen mukaan, pitävätkö he omaa kansallista/etnistä ja kulttuuriprofiiliaan matalana vai korkeana. Varman enemmistöryhmän jäsenet pitävät omaa kansallista/etnistä ja kulttuuriprofiiliaan matalana antaen samalla tilaa vähemmistöille, kun taas epävarma enemmistöryhmä ei salli vähemmistöjen pitää yllä omaa kieltään ja kulttuuriaan. Oma kansallinen/etninen ja kulttuuri-identiteetti merkitsee varman vähemmistöryhmän jäsenille paljon, kun taas epävarmalla vähemmistöryhmällä saattaa olla heikko itsetunto ja negatiivinen suhtautuminen omaan kieleen ja kulttuuriin. (Liebkind 1997: 46.) Näiden ryhmien itsensä määrittelyyn ja siten suhtautuminen omaan kieleen ja kulttuuriin ja niiden hyväksyttävyyteen vaikuttavat subjektiiviset

ja objektiiviset asennetekijät. Esimerkiksi Ruotsissa suomalaiset, tornionjokilaaksolaiset ja saamelaiset ovat pitkään olleet epävarman vähemmistön asemassa ja oman kielen käyttö on ollut stigmatisoitua (esim. Jaakkola 1972; Svonni 1993; Huss 1999).

Tämän artikkelin kohderyhmänä olevien unkarilaistaustaisten henkilöiden tilanne on hieman erilainen: Ruotsissa unkarilaiset ovat pääosin pakolaisia, kun taas Suomessa unkarilaisten maahanmuuton taustalla on usein työ tai avioituminen valtaväestöön kuuluvan kanssa. Unkarinkielisiä on tullut sekä Unkarista että sen naapurimaiden unkarilaisalueilta. Nykyisen Unkarin rajan ulkopuolelta muuttaneet unkarinkieliset kuuluivat ennen muuttoaan epävarmoihin vähemmistöihin, mutta koska he Suomessa ja Ruotsissa aktiivisesti osallistuvat unkarilaiseen järjestöelämään, jonka päällimmäisenä tavoitteena on unkarin kielen ja kulttuurin ylläpitäminen, muodostavat he tänä päivänä varman vähemmistöryhmän näissä maissa. (Szabó 1988: 466; Borbándi 1996: 127; Puskás 2007.) Unkarista muuttaneet unkarilaiset puolestaan muuttivat asemansa varmasta enemmistöryhmästä osittain epävarmaan ja osittain myös varmaan vähemmistöryhmään (esim. Straszer 2010a; Straszer 2011a). Tämän kahden unkarilaisryhmän, Unkarin rajan ulkopuolelta muuttaneiden ja nykyisen Unkarin alueilta muuttaneiden asemaa voidaan myös nimittää Tandefeltin (1997: 58–59) termejä käyttäen ns. näkeväksi vähemmistöksi (*seende minoritet*) ja sokeaksi vähemmistöksi (*blind majoritet*). Näkevän vähemmistön edustajat, Unkarin ulkopuolelta muuttaneet, ovat tietoisia kielellisistä oikeuksistaan, kun taas sokean vähemmistön edustajat, eli nykyisen Unkarin alueilta muuttaneet, ovat usein tietämättömiä näistä asioista, sillä kaikki kielenkäyttöön liittyvä on ollut heillä aina itsestään selvää. (Straszer 2010b: 63–64; Straszer 2011b: 77–78.)

3 Tutkimusaineisto ja menetelmät

Artikkelini perustuu vuonna 2011 julkaistun väitöskirjan (Straszer 2011a) aineistoon, joka koostui lomakekyselystä (38 informanttia Suomesta ja 50 Ruotsista) sekä syvähaastatteluista (8 informanttia Suomesta ja 7 Ruotsista). Informantit olivat Suomessa/Ruotsissa syntyneitä tai ennen kouluikää näihin maihin muuttaneita 18 vuotta täytäneitä aikuisia (64 % on alle 36-vuotiaita), joiden vanhemmista ainakin yksi on unkarinkielinen ja muuttanut aikuisena Unkarista Suomeen tai Ruotsiin. Suomen- ja ruotsinun-

karilaisten informanttien vanhempien maahanmuutto- ja koulutustausta on hieman erilainen, yhteistä on kuitenkin se, että he kuuluvat ns. sokean vähemmistöryhmän jälkeläisiin. Informanttien koulutus ja muu tausta, joilla on mahdollisesti vaikutus heidän kieliasenteisiinsa, ei kuitenkaan eroa kovin merkittävästi toisistaan. Tässä artikkelissa tarkoitukseni ei ole verrata tämän kahden unkarilaistaustaisen ryhmän asenteita, vaan haluan kuvata kahden maahanmuuttajataustaisen ryhmän kokemuksia, näkemyksiä ja vähemmistökielen käyttöön kohdistuvia tunteita ja käytänteitä yleisesti.

Lomakevastauksia tarkasteltiin kvantitatiivisesti ja syvähaastatteluja kvalitatiivisesti. Tarkastelun lähestymistapa oli puhujalähtöinen ja kansanlingvistinen (ks. Preston 1989: 2). Selvityksen keskiössä olivat kielenkäyttäjät ja heidän kielivalintansa, kieliin kohdistuvat suhteensa sekä asenteensa heidän itsensä kokemana ja kertomana (ks. Pietikäinen ym. 2011; Mononen & Pöyhönen 2013). Tässä artikkelissa esittämäni kieliasennekat-
sausta voidaan myös luonnehtia suoramenetelmälliseksi tutkimukseksi, sillä siinä selvitetään sekä kyselylomakkeen että syvähaastattelujen avulla kielenpuhujien kieliasenteita kysymällä suoraan heidän asenteistaan ja suhtautumisestaan kieliä kohtaan (ks. Garrett 2010: 37).

4 Kieliasenteiden tarkastelu

Tutkittaessa kieliasenteita tässä katsauksessa käytetyllä menetelmällä on muistettava, että informanttien lausumat eivät ole yksiselitteisesti tulkittavissa. Informanttien ilmaisemista mielipiteistä voidaan löytää vain potentiaalisia asennetulkintoja, jotka voivat olla kytköksissä esimerkiksi yhteiskunnassa vallitseviin kulttuurisiin, sosiaalisiin ja ideologisiin tekijöihin. (Pälli 1999: 129.) Kielenkäyttäjien käsityksiä tarkasteltaessa on muistettava myös käsitysten mentaalisuus ja sosiaalisuus ja se, että käsitykset ovat tilanteisia ja muotoutuvat vuorovaikutuksessa (Dufva 1995: 28). Toisen polven unkarilais-
ten kieliasenteista voin todeta, että heidän ilmaisemissaan mielipiteissä on paljon yksilöllisiä eroja. Alla esittelen tärkeimpiä perusteluja heidän vastauksilleen ja teen niistä joitakin tulkintoja.

4.1 Vähemmistökielen puhuminen valtaväestön läsnä ollessa

Lomakekyselyssä tiedusteltiin, voiko informanttien mielestä vähemmistökieltä, unkaria, puhua valtaväestön läsnä ollessa. Vastaajista (n=88) kolme neljäsosaa, 74 %, vastasi tähän kysymykseen myönteisesti, ja neljäsosa oli eri mieltä. Mielenkiintoista on todeta, että kielteiset vastaukset tulivat lähes poikkeuksetta vain ruotsinunkarilaisilta. He perustelivat näkemyksensä vetoamalla kohteliaisuuteen:

- (1) Oartigt att prata på ett annat språk när man har möjlighet att uttrycka sig så att alla förstår. (57SaM32)
- (2) Nej [man kan inte tala ungerska när svenskar är närvarande], för i ett blandat sällskap ska alla förstå varandra. (54SaM64)

Myös ne vastaajat, joiden mielestä unkarin kielen puhuminen on täysin mahdollista muiden läsnä ollessa, perustelevat näkemyksensä samankaltaisilla ajatuksilla ja korostavat sitä, että muita on kunnioitettava ja kielivalinnassa on oltava joustava.

- (3) I slutna sällskap ok, på gatan ok [att tala ungerska], [men] är man några personer och en person inte förstår är det bättre att prata svenska eller tolka mycket. (73ScK36)
- (4) [Ja, man kan tala ungerska när svenskar är närvarande.] Om man inte känner svenskarna. Om ”de” ingår i sällskapet känns det oartigt. Men OK på tunnelbana, buss osv. (50SaM41)
- (5) [Kan tala ungerska, men] Alltid med respekt för de närvarande & kort, sammanfattande översättning. (78SdK28)

Näistä kommentteista ilmenee, että julkisilla paikoilla, tuntemattomien ihmisten kuullessa on yleensä sopiva käyttää vähemmistökieltä. Tilanne on toinen, kun seurueessa on tuttuja. Heitä ei haluta sulkea ryhmän ulkopuolelle ja aiheuttaa heille epämukavuuden tunnetta. Vähemmistökielen käyttöä julkisilla paikoilla voidaan pitää myös nimenomaan muita ulkopuolelle sulkevana positiivisena asiana, sillä vähemmistökielen avulla suojaudutaan ja voidaan pitää asioita salassa:

- (6) Självklart [kan man tala ungerska när svenskar är närvarande] – det är ju det som är poängen! Dock inte i blandade sällskap, utan mer som ”hemligt språk” när man går på stan/talar i mobil. (75SdM42)

Vähemmistökieli voi siis saada salakielen roolin. Joidenkin mielestä vähemmistökielen puhuminen voi herättää hämmennystä muissa muun muassa kielen omanlaatuisuuden

vuoksi ja voi jopa loukata valtaväestöön kuuluvia:

- (7) Hämmennystä se aina herättää [kun uncaria puhutaan], koska se on niin erilainen kieli. (04FaK19).
- (8) Se on siistiä [puhua uncaria]. ... no sitä on vältettävä, ettei loukkaisi muita, tai hämmennä turhaan. (10FbM25)

Ensimmäisen mielipiteen (7) mukaan unkarin kieli on ”erilainen”. Tällä ilmaisulla informantti tarkoittaa todennäköisesti sitä, että valtaväestö ei ole tottunut kuulemaan tätä kieltä ja se vaikuttaa vieraalta muihin tunnetumpiin kieliin kuten esimerkiksi englantiin, saksaan tai ranskaan verrattuna. Toisen informantin mukaan (8) on hienoa käyttää uncaria, mutta hän kehottaa varovaisuuteen ja olettaa yllättäen, että vähemmistökielen puhuminen loukkaisi muita. Ajatus ei valitettavasti avaudu tässä lyhyessä kommentissa, mutta tässä on todennäköisesti samantapainen ajatus taustalla kuin aikaisemmin tässä on mainittu: valtakielen puhujia ei saa sulkea ulkopuolelle sillä, että puhutaan kieltä, jota he eivät ymmärrä. Tästä poikkeuksen muodostaa puhuminen oman lapsen kanssa:

- (9) [ja] men inte om det kan anses att de kan ta illa upp. Beror på situation. Mina barn pratar jag endast ungerska med oavsett svenscars närvaro. (44SaM40)

Mielenkiintoista näissä haastateltavien kommentteissa on se, että moni jättää huomiotta kääntämisen mahdollisuuden ja harvoista mielipiteistä tulee esiin positiivinen näkemys kielellisestä diversiteetistä. Huomionarvoista on myös, että ainoastaan yksi informantti (88:sta) kertoi varmallalla otteella kielellisistä oikeuksistaan:

- (10) Jokainen voi ja hänen tulee puhua äidinkieltään [riippumatta siitä ketkä kuulevat]. (37FdM55)

Tässä oli kyseessä vanhempi informantti, joka oli työskennellyt elämänsä aikana monen kielen parissa ja hänellä on runsaasti kokemuksia vähemmistökielten asemasta eri puolella maailmaa.

Aineistoesimerkeissäni ovat läsnä sekä kieliasenteen affektiiviset että konatiiviset lataukset. Informantit vetoavat tunteisiin ja viittaavat hienotunteisuuteen ja kohteliaisuuteen kertoessaan puhumisen välttämisestä (1–2). Heillä vaikuttaisi olevan vahvat omat käsitykset siitä, miten toiset saattavat kokea vähemmistökielen kuulemisen.

4.2 Vähemmistökielen puhuminen julkisilla paikoilla

Lomakekyselyssä kysyttiin myös, puhuvatko uncaria osaavat 81 informanttia julkisilla paikoilla Suomessa/Ruotsissa uncaria sellaisten henkilöiden kanssa, jotka osaavat sekä suomea/ruotsia että uncaria. Suomen- ja ruotsinunkarilaisten suhtautuminen tähän oli erilainen, sillä ruotsinunkarilaisista vain muutama (12 %) kertoi valitsevansa useimmiten unkarin tällaisissa tilanteissa, kun taas suomenunkarilaisista lähes puolet (47 %). Kielivalintaa kuvattiin usein tilanteesta riippuvaksi. Esimerkiksi yksi informantti yhdistää kielivalintansa puhujakumppanin syntymämaahan, tosin syntymämaan käsitteeseen hän yhdistää sen, että kyseinen henkilö on myös kasvanut siinä maassa:

- (11) Konstigt nog: är personen född i Ungern talar jag/vi ungerska, är personen född i Sverige (...) talar vi svenska. (41SaK35)

Samankaltaisia perusteluja kielivalintaan antoi toinenkin informantti, mutta hän muotoili vastauksensa niin, että hän puhuu äidinkielestä:

- (12) Riippuu henkilön äidinkielestä. (16FbM26)

Muut antavat toisten seikkojen vaikuttaa kielivalintaan, kuten esimerkiksi puhekumppanin tekemä aloite ja ajankäyttö:

- (13) Om jag blir tilltalad på ungerska, svarar jag på ungerska (släkt undantagen). (57SaM32)
(14) Det beror på vem det är och hur gott om tid vi har. Har vi bråttom blir det svenska, eftersom jag är dålig på ungerska. (86SdK21)

Toinen informantti miettii kielivalintansa tunteellisemmin ja kertoo olevansa itsekäs, koska hän haluaa käyttää vähemmistökieltä:

- (15) Joskus minusta tuntuu, että olen itsekäs, kun haluan aina puhua uncaria unkarilaisten kanssa, jotka osaavat täydellisesti myös suomea. (7FbK32)

Informantin ilmaisema ”itsekkyyys” ei avaudu tästä kommentista ja olisi kiinnostava saada selville, mistä syystä informantti pitää itseään itsekkäänä. Yksi mahdollinen

tulkinta voisi olla se, että informantti haluaisi hyötyä vähemmistökielen puhumisesta ja pitää tällaista tilannetta hyvänä tilaisuutena harjoitella kieltä tai ylläpitää kielitaitoa unkaria korkealla tasolla osaavan kanssa. Kertoessaan priorisoivansa unkarin käytön suhteessa suomen kieleen informantti osoittaa vahvaa affiliaatiota eli sitoutuneisuutta unkarin kieleen (Rampton 1995: 340). Informantit, jotka eivät puhu kaksikielisten tuttujensa kanssa unkaria, kertovat esimerkiksi kielen etäisyydestä; että unkarin kielen puhuminen heistä tuntuu luonnottomalta kielitaidossa ilmenevien puutteiden takia:

- (16) Skulle gärna göra det, men kan tycka det känns onaturligt. Känner mig också säkrare på mitt eget språk [svenska]. (83SdK34)

Mielenkiintoisen tämän informantin kommentista tekee myös se, että hän pitää ruotsin kieltä enemmän omanaan kuin unkaria. Tässä tapauksessa Ramptonin käsitteet (1995: 340) sitoutuneisuus ja asiantuntijuus kytketäänkin vähemmistökielen sijasta enemmistökielen. Ruotsin kielellä informantti pystyy ilmaisemaan itseään ongelmitta, kun taas unkarin kieleen hän tuntee etäisyyttä. Suhteellisen tavalliselta näyttää myös seuraava ajatus monen, etenkin suomenunkarilaisen, kohdalla:

- (17) Ei halua herättää huomiota. (15FbM23)

Tässä kommentissa ilmaistua vaatimattomuutta pidetään tärkeänä osana suomalaista kulttuuria. Taka-alalla pysyttelemineen on myös suhteellisen tavallista vähemmistökielikontektissa (ks. esim. Huss 1999; Lane 2011). Kun taas unkaria puhuva toisen polven suomenunkarilainen huomaa, että valtaväestö kuulee hänen puhuvansa vähemmistökieltä toisen henkilön kanssa, hän yleensä jatkaa puhumista tällä kielellä. Kuitenkin ruotsinunkarilaisista moni (38 %) tuntee olonsa epämukavaksi ja vaihtaa unkarin kielen valtakielen, eli ruotsin, puhumiseen. Tähän johtavia syitä eivät ruotsinunkarilaiset kommentoineet, mutta yksi suomenunkarilainen ilmaisi asian tällä tavalla:

- (18) Tuntuu kyllä nololle [puhua unkaria]. Tulee turistifiilis. (10FbM25)

Tämän mielipiteen taustalla voi olla ajatus esimerkiksi siitä, että valtakielestä poikkeava kielivalinta kuuluu maassa tilapäisesti vieraileville, jotka eivät osaa maan valtakieltä. Tällainen ajatus voi myös sisältää käsityksen, jonka mukaan valtakieltä taitavan on käytettävä kieltä osoittaakseen esimerkiksi Ramptonin (1995: 340) tarkoittamaa asiantuntijuutta ja/tai ryhmään kuulumista ja kiintymystä kieleen. Kieliyhteisön jäsenyyden tavoittelu ja legitimitetin säilyttäminen voivat olla monen maahanmuuttajataustaisen henkilön tavoitteena (Heller 2011; esim. Rynkänen 2011). Informanttien joukossa on niitäkin, joiden suhtautumiset kielivalintaan ovat aivan erilaisia ja jotka korostavat ylpeyden tunteen nousevan tällaisessa tilanteessa:

(19) Olen suorastaan ylpeä siitä, että puhumme uncaria! (27FbK32)

Tässä esitetyissä esimerkeissä nousee esiin kieliasteiden affektiivinen puoli. Nämä esimerkit osoittavat, että toisen polven unkarilaisten suhtautumisessa unkarin kielen käyttöön on yksilöllisiä eroja. Informanttien käsitykset kielivät myös sosiaalisesti rakentuvasta rajanteosta ja siitä, miten he asemoivat itseään ja toisiaan suhteessa vähemmistö- ja valtakieleen (esim. Lehtonen 2013). Informanttien tilanteellinen kielivalinta voidaan myös liittää hybridisen identiteetin käsitteeseen sekä kielentämiseen, jonka mukaan vuorovaikutuksessa hyödynnetään yksilön monikieliset resurssit ja metalingvistinen valmius, taito ja strategia valita ja vaihtaa kieliä. (García 2009; Blackledge & Creese 2010; Jørgensen, Karrebæk, Madsen & Møller 2011).

4.3 Vähemmistökielen kuuleminen julkisilla paikoilla

Vaikka läheskään kaikki informantit eivät itse täysin estoitta käyttäisi uncaria, unkarin kielen kuuleminen julkisilla paikoilla tuntuu enemmistön mielestä (82 %) mukavalta. Tosin monilla (15 %) tämäkin asia riippuu tilanteesta. Yhden informantin mielestä unkarilaisten kohtaaminen juuri Suomessa on epämiellyttävää, koska hänen mielestään suomenunkarilaiset tai Suomessa käyvät unkarilaiset edustavat hyvin omaleimaista ryhmää:

(20) Saksassa se oli hienoa. Musta Suomessa unkarilaiset on friikkejä ja turisteja. (10FbM25)

Vastaajista enemmistö ilmaisee tunnesuhdetta unkarin kieleen ja kuvaa tuntemuksiansa esimerkiksi näin:

- (21) On hauska kun ymmärtää toisten juttuja... (04FaK19)
- (22) Jag blir så glad att höra ungerska att jag mycket väl diskret kan följa efter de som pratar bara för att få höra lite mer... (86SdK21)
- (23) Blir varm om hjärtat när jag hör mitt språk. (54SaM64)

Mielenkiintoista on todeta, että viimeisessä (23) kommentissa informantti puhuu unkarista omana kielenään, kun taas toinen informantti (ks. kommentti 16 ylempänä) identifioi itsensä valtaväestön kieleen. Vähemmistökielen, unkarin, kuuleminen voi myös herättää toisenlaisiakin positiivisia tunteita:

- (24) Jag försöker lyssna på vad de säger och har ibland börjat prata med dem. (83SdK34)
- (25) Svårt att inte lägga sig i med ett ”Jó napot!” [God dag!] :) (45SaM23)
- (26) Ja kysynkin, jos mahdollista: Ön magyar? [Oletteko unkarilainen?] (37FdM55)

Nämä informantit ilahtuvat unkarin kuulemisesta niin, että tuntevat myös tarvetta puhua sitä. Heissä voi herätä myös halu näyttää, että hekin kuuluvat joukkoon. Näistä esimerkeistä nousee kieliasteiden affektiivinen puoli aikaisempaakin enemmän esiin. Tässä luvussa esitetyissä esimerkeissä vahvistuu myös aikaisemmin kuvattu ilmiö, jonka mukaan informantit asemoivat itsensä unkarin taitoisiksi tai haluavat osoittaa asiantuntijuutta ja sitoutuneisuutta vähemmistökielen. Yksilölliset ja tilanteisesti vaihtelevat erot heijastavat näissäkin esimerkeissä (24–26) monikielisyiden ideologiaa, sillä informantit tekevät valintansa sen mukaan, millaisina he haluavat itsensä nähtävän.

5 Lopuksi

Artikkelin lähtökohtana on ollut tarkastella maahanmuuttajataustaisten puhujien asenteita vähemmistökielen puhumista kohtaan. Artikkelin johdannossa kerrottiin kahden kohdemaan, Suomen ja Ruotsin kielilain tarjoamista mahdollisuuksista käyttää vähemmistökieltä. Näitä kielioikeuksia lähestyttiin tässä artikkelissa yksilötasolla muutaman toisen polven unkarilaisen kieliasteita tarkastelemalla. Artikkelissa esitetyistä aineistonäytteistä ilmeni, että unkarin kielellä on monille informanteille paljon affektiivista arvoa, eli sitä rakastetaan ja kielen kuulemiseen ja puhumiseen liittyy positiivisia muistoja

ja tunteita. Tästä huolimatta unkarin kielen puhumista kuitenkin vältetään valtakielisten läsnä ollessa useimmiten kohteliaisuussyihin vedoten. Muiden kaksikielisten seurassa kieli valitaan tilanteesta ja puhekumppanista riippuen. Unkarin kieltä kuullessaan moni mainitsee haluavansa liittyä unkaria puhuvien seuraan käyttääkseen kieltä tai mahdollisesti vain osoittaakseen kuuluvansa unkarintaitoisten ryhmään. Huomionarvoista on se, että vähemmistökielen puhumisen välttely johtuu aineistoesimerkeissä esitettyjen näkemysten perusteella tilanteellisista sosiaalisista syistä, sillä toisen polven unkarilaiset eivät pidä kohteliaana ja hyvänä asiana jättää muita ulkopuolisiksi.

Vähemmistökielen aiheuttamaa häpeääkin esiintyy aineistossani, tosin vain harvalla informantilla. Tämä puolestaan viittaa Liebkiendin kuvaaman epävarman vähemmistön kokemukseen oman kielen ja kulttuurin heikosta asemasta. Mielenkiintoista on myös se, että ei ole havaittavissa suuria eroja suomen- ja ruotsinunkarilaisten näkemyksissä ja tavassa valita vähemmistökieltä yllä kuvatuissa konteksteissa (vrt. Straszer 2011a; Straszer 2011b; Straszer 2011c). Artikkelissa esittämäni aineiston perusteella voidaan todeta, että toisen polven unkarilaisten kieliasenteet ovat tietyissä tilanteissa vähemmistökielen käytön esteenä tai jarruna. Arvokasta olisi jatkaa tutkimusta tekemällä selvityksiä siitä, mitkä konkreettiset seikat vaikuttavat maahanmuuttajataustaisten puhujien haluttomuuteen käyttää vähemmistökieltä enemmistökielisessä ympäristössä.

Kirjallisuus

- Bijvoet, Ellen (1998). *Sverigefinnar tycker och talar. Om språkattityder och stilistisk känslighet hos två generationer sverigefinnar*. Uppsala: Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, 44.
- Bijvoet, Ellen (2007). Attityder till språk. Teoksessa: *Sociolingvistik*, 113–143. Toim. Eva Sundgren. Stockholm: Liber.
- Blackledge, Adrian & Angela Creese (2010). *Multilingualism: A Critical Perspective. Advances in Sociolinguistics*. London: Continuum International Publishing Group Ltd.
- Borbándi, Gyula (1996). *Emigráció és Magyarország. Nyugati magyarok a változások éveiben 1985–1995*. Basel & Budapest.
- Dufva, Hannele (1995). Elämää kielen kanssa: arkikäsitteitä kielestä ja sen oppimisesta. Teoksessa: *Kielten väliset kontaktit. AFinLAN vuosikirja 1995. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja no.53*, 25–43. Toim. Pirkko Muikku-Werner & Kyösti Julkunen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Einarsson, Jan (2009). *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.

- Gal, Susan (1979). *Language Shift. Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. Language, Thought, and Culture: Advances in the Study of Cognition. New Jersey: Department of Anthropology, Rutgers University New Brunswick.
- García, Ofelia (2009). *Bilingual Education in the 21st Century. A Global Perspective*. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Garrett, Peter (2010). *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Garrett, Peter, Nikolas Coupland & Angie Williams (2003). *Investigating language attitudes: Social meanings of dialect, ethnicity and performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- Heller, Monica (2011). *Paths to post-nationalism: A critical ethnography of language and identity*. Oxford: Oxford U. Press.
- Huss, Leena (1999). *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. Uppsala: Studia Uralica Upsaliensia 31.
- Iskanius, Sanna (2006). *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti*. Jyväskylä Studies in Humanities 51. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jaakkola, Magdalena (1972). *Om tvåspråkighetens sociologi med speciell hänsyn till språkförhållandena i svenska Tornedalen*. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 176.
- Jørgensen, J. Normann, Martha Karrebæk, Lian Madsen & Janus S. Møller (2011). Polylinguaging in Superdiversity. *Diversities* 13/2. *Unesco* 23–37.
- Kunnas, Niina (2006). Yksi, kaksi vai monta kirjakieltä? Vienankarjalaisten kanta kirjakielidebattiin. *Virittäjä* 2/2006, 229–247.
- L 731/1999 = Suomen perustuslaki 11.6.1999.
- Lane, Pia (2011). The birth of the Kven language in Norway: emancipation through state recognition. Teoksessa: *The Many Faces of Language Emancipation*, 209, 57–90. Toim. Leena Huss & John S. Nolan. Special Issue. *International Journal of Sociology of Language*.
- Latomaa, Sirkku (2002). Maahanmuuttajien kielelliset oikeudet. Teoksessa: *Kieli yhteiskunnassa – yhteiskunta kielessä*, 61–81. Toim. Anna Mauranen & Liisa Tiittula. AFinLAN vuosikirja 2002. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 60. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtonen, Heini (2013). *Kieleilyä monietnisessä yläkoulussa. Kieli, koulutus ja yhteiskunta – syyskuu 2013*. [online]. [lainattu 10.10.2013]. Saatavilla: www.kieliverkosto.fi/journal
- Liebkind, Karmela (1997). Möten mellan kulturidentiteter. Teoksessa: *Norden i Europa: Brott eller kontinuitet? (Föredrag vid ett Erasmusseminarium för skandinavister. Helsingfors universitet 16.–21.9.1996)*, B:17, 44–55. Toim. Maria Fremer, Pirkko Lilius & Mirja Saari. Helsinki: Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet.
- Loman, Bengt (1974). *Språk och samhälle 2. Språket i Tornedalen*. Lund.
- Mononen, Kaarina & Sari Pöyhönen (2013). Inkeriläisten sukupolvet ja kielenkäytön muutokset – kielenkäyttäjien näkökulma attritioon. Teoksessa: *Rapautuva kieli. Kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta*, 1404, 75–102. Toim. Kimmo Granqvist & Päivi Rainò. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
- Pietikäinen, Sari, Sirkka Laihiala-Kankainen, Leena Huss & Hanni Salo (2011). Kieli ja kokemus. Vähemmistökieli kolmen perhesukupolven kielilämäkerroissa. *Puhe ja kieli* 31:2, 67–88.
- Preston, Dennis R. (1989). *Perceptual dialectology. Nonlinguists' views of a real linguistics*. Dordrecht: Foris.
- Puskás, Tünde (2007). Sverigeungrare – en diasporisk gemenskap. Teoksessa: *Transnationella rum. Diaspora, migration och gränsöverskridande relationer*, 247–269. Toim. Erik Olsson, Catarina Lundqvist, Annika Rabo, Lena Sawyer, Östen Wahlbeck & Lisa Åkesson. Umeå.
- Pälli, Pekka (1999). Asenteet ja mielipiteet diskursiivisena toimintana. Teoksessa: *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta. Folia fennistica & linguistica* 22, 123–150. Toim. Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen. Tampere: Tampereen yliopisto, Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Rampton, Ben (1995). *Crossing: Language and Ethnicity Among Adolescents*. London & New York: Longman.
- Rynkänen, Tatjana (2011). *Russkoiazychnye molodye immigranty v Finliandii – integratsiia v kontekste obuchenii i ovladeniiia iazykom* [Venäjänkieliset maahanmuuttajanuoret suomalaisessa yhteiskunnassa – kielen ja koulutuksen näkökulma integroitumiseen]. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Humanities 168.
- Språklag 2009: 600 = Svensk författningssamling 2009: 600.
- Straszer, Boglárka (2010a). ”Unkarilaisuus tekee minusta persoonallisen” – Pohdintoja toisen polven

- suomenunkarilaisten kieli-identiteetistä. Teoksessa: *Maahanmuutto ja sukupolvet*, 193–216. Toim. Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106, Tietolipas 233.
- Straszer, Boglárka (2010b). *Ungrare, ungerska och ungersk kultur i Sverige och Finland. En översikt*. [online]. Digitala skrifter från Hugo Valentin-centrum 1. Uppsala universitet. [lainattu 30.4.2014]. Saatavilla: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-133236>
- Straszer, Boglárka (2011a). Language and Identity among Hungarians in Sweden. Teoksessa: *Ethnic and Linguistic Context of Identity: Finno-Ugric Minorities*, 161–195. Toim. Riho Grünthal & Magdolna Kovács. Helsinki: Uralica Helsingiensia 5.
- Straszer, Boglárka (2011b). "Ungerska för rötternas skull". *Språkval och identitet bland andragenerationens ungrare i Sverige och Finland*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 38. Uppsala universitet.
- Straszer, Boglárka (2011c). Embracing Hungarian: top-down emancipation of an immigrant language in Finland. Teoksessa: *The Many Faces of Language Emancipation*, 209, 75–90. Toim. Leena Huss & John S. Nolan. Special Issue. International Journal of Sociology of Language.
- Straszer, Boglárka (2012). Hungarians in Finland and Sweden: Comparison of Some Sociocultural and Demographic Factors on Language Choice, Culture and Identity. Teoksessa: *Finnish Yearbook of Population Research. XLVII 2012*, 5–30. Helsinki: The Population Research Institute & The Finnish Demographic Society.
- Svonni, Mikael (1993). *Samiska skolbarns samiska. En undersökning av minoritetsspråksbehärskning i en språkbyteskontext*. Umeå: Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities 113.
- Szabó, Mátyás (1988). Ungrare. Teoksessa: *Det mångkulturella Sverige. En handbok om etniska grupper och minoriteter*, 463–471. Toim. Ingvar Svanberg & Harald Runblom. Stockholm.
- Tandefelt, Marika (1997). Några ord om språkets identitetskapande roll. Teoksessa: *Norden i Europa: Brott eller kontinuitet? (Föredrag vid ett Erasmusseminarium för skandinavister. Helsingfors universitet 16.–21.9.1996)*, B:17, 56–66. Toim. Maria Fremer, Pirkko Lilius & Mirja Saari. Helsinki: Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet.